

LA INVENCIO DELS CATARS

**INSPIRA
56**

© 2015 Sergi Grau Torras

© Raquel Garcia Ulldemolins, per la imatge de portada

© 9 Grup Editorial, per l'edició
Angle Editorial
Muntaner, 200, àtic 8a
08036 Barcelona
T. 93 363 08 23
www.angleeditorial.com
angle@angleeditorial.com

Primera edició: febrer de 2016
ISBN: 978-84-16139-87-3
DL B 2914-2016
Imprès a Romanyà Valls, SA

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre,
ni la seva incorporació a un sistema informàtic,
ni la seva transmissió en cap forma ni per cap mitjà,
sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes,
sense el permís previ i per escrit dels titulars del copyright.

Sergi Grau Torras

LA INVENCIO DELS CÀTARS

La veritable història dels Bons Homes
a Catalunya

 Angle Editorial

Índex

Introducció	9
Primera part - Realitat i ficció dels càtars	13
1 - La imaginació dels càtars	15
2 - L'explotació comercial	25
3 - L'aparició dels càtars	53
4 - Un moviment religiós cristià	65
5 - La construcció dels càtars	81
6 - Les noves comunitats religioses	95
7 - El problema de l'heretgia	107
Segona Part - La veritable història dels càtars a Catalunya	113
8 - Càtars a Catalunya abans d'hora?	115
9 - La croada contra els albigesos (1209-1229)	127
10 - Els primers càtars	141
11 - Les inquisicions catalanes: càtars o valdesos?	151
12 - La propaganda i la construcció d'estereotips	165
13 - La Inquisició i els seus mites	171
14 - Els càtars a l'època de Jaume I (1213-1276)	189
15 - Guillem Belibasta i l'ocàs dels últims càtars	201
Conclusions	211
Bibliografia	215

Introducció

Invenció és l'acció d'inventar, un terme que té dues accepcions: la de trobar o descobrir alguna cosa nova, no coneguda abans, o bé la de fabricar raons per convèncer d'alguna cosa. D'acord amb aquest segon significat, podem afirmar que, en efecte, els càtars són una invenció, no perquè no hagin existit mai sinó perquè al seu voltant s'ha fabricat una imatge que ens ha convençut i que té poc a veure amb la realitat.

Avui dia, els càtars generen tal fascinació que la seva història es fusiona sense fi amb una sèrie de mites i llegendes molt variades. Són moltes les novel·les, assajos literaris, revistes, pàgines webs, blogs i altres tipus de publicacions que tenen aquests mites com a centre de la seva història. De fet, només cal fer una cerca ràpida a Google per adonar-se de la gran quantitat de temes esotèrics que giren al seu voltant, molt allunyats de la seva veritable essència.

Més enllà dels tòpics, podem afirmar que, sota el nom de *catarisme*, englobem un moviment religiós cristià que va aparèixer al segle XII en diversos indrets de l'Europa occidental i va finalitzar al segle XIV. El catarisme va tenir presència a França, Renània, Itàlia, Bèlgica, Anglaterra, Catalunya i, fins i tot, esporàdicament a la Corona de Castella. Per aquesta raó no va ser un moviment uniforme, sinó que va adquirir variants

en funció dels llocs on es va establir. La seva proposta estava fonamentada en els preceptes dels Evangelis, que aplicaven amb exemplaritat.

Per aquesta raó, els seus membres eren coneguts pertot arreu com els *bons cristians*, o també com els *bons homes* i les *bonnes dones*. En canvi, foren etiquetats pels teòlegs catòlics com a *càtars*, un terme despectiu que fou emprat puntualment en l'època per burlar-se de la seva suposada puresa, malgrat que ells mai van anomenar-se així. L'aparició d'aquestes comunitats cristianes va comportar una ferotge reacció de la jerarquia eclesiàstica i del poder polític. La conseqüència més visible va ser la creació de la Inquisició i la instauració dels mecanismes repressius que, a partir de llavors, van custodiar l'ortodòxia catòlica i van castigar qualsevol tipus de dissidència que s'allunyés del dogma catòlic. Per aquesta raó, els càtars van ser un grup de cristians dissidents que van acabar condemnats com una heretgia i perseguits arreu d'Europa.

Actualment conservem un gran volum de documentació de l'època que ens permet de conèixer la història dels càtars. Malauradament, hem de tenir present que bona part d'aquesta documentació procedeix de l'àmbit eclesiàstic i, per tant, és tendenciosa, és a dir, fou escrita per condemnar, menysprear i ridiculitzar les seves pràctiques. Això ha llegat una imatge distorsionada dels càtars que té molt poc a veure amb la realitat, carregada de tòpics falsos que han perdurat fins al dia d'avui. A més, a partir del segle XIX, els càtars van rebre l'atenció de grups esotèrics, els quals van conformar una nova mitologia sobre els bons homes des d'una òptica romàntica i misteriosa. Aquí és quan apareix el mite del temple solar de Montsegur, els túnels, el Grial, el tresor dels càtars, la profecia del llorer, etc. Un sense fi de representacions que ha convertit els càtars en un veritable nínxol literari i els

ha fornit d'una aurèola de misteri que no ha cessat de créixer amb els anys.

A Catalunya el fenomen dels càtars també ha picat fort malgrat que el seu impacte va ser menor que en altres regions europees, com per exemple el sud de França o el nord d'Itàlia. A Catalunya als càtars sempre se'ls ha relacionat amb la mort del rei Pere el Catòlic (I de Catalunya i II d'Aragó) en la famosa batalla de Muret, el 12 de setembre de 1213, en el context de la croada contra els albigesos —els càtars del sud de França. El rei Pere va morir en defensa dels seus vassalls occitans, molts dels quals havien donat suport al catarisme en les seves terres, davant dels croats liderats per Simó de Montfort amb el suport del papat. Aquest fet va comportar una primera ruptura del que hom ha denominat el *somni occità*, el projecte polític comú entre Catalunya i Occitània. Ara bé, els càtars són molt més que la batalla de Muret a Catalunya. Què en sabem realment, dels càtars? Eren vegetarians? Místics? Creien en la reencarnació? Quants n'hi va haver per Catalunya? Quines ciutats i viles visitaven? Quines rutes seguien? Quines doctrines professaven?

Amb aquest llibre volem explicar la veritable història dels càtars a Catalunya a través dels documents. Això ens conduirà per un sense fi de representacions i invencions d'aquest moviment, de tòpics i de mites que durant molts anys han dominat la seva visió. Per aquesta raó, primerament presentarem els mites que més s'han difós dels càtars i que l'han convertit en el fenomen que avui dia coneixem, captivador de la nostra imaginació. Després presentarem la seva veritable història, com mai ningú l'ha explicada abans, per mitjà dels documents de l'època. Només d'aquesta manera podrem desllorigar la invenció que han sofert els càtars al llarg de la història.

Tots els documents mencionats al llarg del llibre (excepte els doctrinals) es poden trobar a l'edició documental que hem publicat recentment a la Fundació Noguera: *L'herètica pravitat: Documents sobre càtars, valdesos i altres heretges* (Barcelona, 2015), amb Eduard Berga i Stefano Cingolani, on es reuneix l'edició de gairebé tres-cents documents vinculats amb els càtars a Catalunya. Que siguin, doncs, els documents els qui ens expliquin aquesta història!

PRIMERA PART

Realitat i ficció dels càtars

1

La imaginació dels càtars

La profecia de l'olivera

Explica una llegenda que, just abans de morir a la foguera l'últim càtar d'Occident, Guillem Belibasta, va pronunciar la profecia següent: «Després de 600 anys, l'olivera tornarà a florir sobre les cendres dels màrtirs» («Mais, aprex sies cents ans, berdejo l'oulibié sul cendrum des Martyrs, a l'escur debrembié»). Aquestes paraules, que alguns autors posen en boca de Belibasta, i altres en boca d'un càtar anònim cremat el 1244 quan fou conquerit el castell de Montsegur, que liderava la defensa dels càtars, han servit com a recurs de moltes novel·les i assajos que els presenten com un moviment rodejat d'un gran misteri. En efecte, aquesta aurèola ha impregnat la història dels càtars des del segle XIX fins al dia d'avui.

Tanmateix, aquesta profecia no es troba en els documents de l'època. De fet, el text pertany al poema occità d'August Teulié *Mountsegur*, publicat a la revista occitana *Mont-Segur*, el qual va servir posteriorment com a prefaci de l'obra de Lo-

uis Gaussen *Montségur roche tragique* (1905), un llibre que ens acosta des d'una òptica dramàtica a la tragèdia de Montsegur. Ara bé, l'aparició de la profecia coincideix, en efecte, amb un interès per recuperar la memòria dels càtars que es va produir a partir del segle XIX. Això es va fer en el marc del felibritge, un moviment cultural nascut a França que es va dedicar a cultivar i protegir la llengua, la cultura i la política occitanes. En aquest context, diversos escriptors, poetes i historiadors van recuperar la memòria dels càtars des d'una perspectiva romàntica i esotèrica de la seva història, fet que va propiciar l'aparició de diversos tòpics i llegendes.

Per exemple, la visió romàntica veia en els càtars el símbol de la defensa de la llengua i la cultura occitanes. D'aquesta manera, van ser instrumentalitzats en les discussions polítiques del segle XIX per exaltar els valors democràtics i liberals enfront del model centralista de l'Estat francès, i els valors de la llibertat religiosa enfront del catolicisme. En aquest context, els càtars s'erigien com un símbol de les llibertats i per aquesta raó la seva història es va dotar d'un gran dramatism. Per altra banda, també es va potenciar una visió esotèrica que interpretava els càtars com un moviment místic, com a conseqüència dels grups i associacions esotèriques de l'època. En aquest cercle van sorgir moltes de les llegendes que avui dia dominen la mitologia del catarisme, com la del Grial pirenaic, les iniciacions, les coves sagrades del sud de França o, fins i tot, els megàlits d'aquest territori, tècnica-ment construïts en posicions astronòmiques molt precises, i que també s'han vinculat amb els càtars malgrat que els arqueòlegs hi han atribuït una base paleocristiana molt anterior.

La Renaixença catalana i els càtars

El felibritge va trobar a Catalunya el seu equivalent en el moviment cultural de la Renaixença, al segle XIX. En aquest cercle no hi va haver una recuperació polititzada de la memòria dels càtars, sinó que es va posar èmfasi a rememorar un passat comú entre Catalunya i Occitània, amb especial atenció a la tragèdia de la batalla de Muret i la mort del rei Pere el Catòlic el 1213. Aquest episodi de la història també fou interpretat des d'una perspectiva romàntica que va exalçar el sentiment d'identitat nacional català.

En aquest context van sorgir diverses produccions escèniques on els càtars i els trobadors apareixen esporàdicament. Un exemple és quan, el 1842, Antoni de Bofarull (1821-1892) presentava el drama teatral *Pedro el Catòlico, rey de Aragón: drama en 3 actos y en verso*. Malgrat que els càtars no hi apareixen directament, l'obra escenifica el seu univers en el context de la tragèdia de la batalla de Muret. També l'escriptor Víctor Balaguer (1824-1901) va abordar el tema en dues obres de caire romàntic: *Lo Comte de Foix* i *Raig de Lluna*. El 1893 hi va afegir un tercer drama, *Los Pirineus*, també centrat en l'època de la croada i el setge de Montsegur, i en què es presenta Occitània, especialment el comtat de Foix, com un espai de llibertat i de plenitud. Poc després, aquests tres drames de Balaguer foren musicats pel compositor tortosí Felip Pedrell (1841-1922) en la magna òpera *Los Pirineus*, una extensa trilogia escènica fusionada en tres actes i un pròleg que ocupen més de vuit-centes pàgines de partitures, sota una evident inspiració de la tetralogia wagneriana.

L'òpera de Pedrell neix amb la intenció de recuperar la cultura catalana dins el marc de la Renaixença i és considerada l'obra que inaugura el naixement del drama líric a

Catalunya. De fet, aquesta òpera té una llarga història. A finals del XIX, va guanyar el certamen d'òperes d'autor hispànic al Teatro Real de Madrid, malgrat que per diverses qüestions mai es representaria a la capital. En canvi, el «Pròleg» d'*Els Pirineus* de Pedrell es va estrenar per primera vegada a Venècia el març de 1897, gràcies a l'interès del seu company musicòleg, Giovanni Tebaldini, i va gaudir d'un gran èxit, segons es desprèn de la premsa de l'època. Però malgrat això, l'òpera sencera tampoc es representaria a Itàlia, i Pedrell encara hauria d'esperar cinc anys més per veure la representació de la seva obra al Gran Teatre del Liceu de Barcelona el gener de 1902, això sí, en llengua italiana. El 1910, l'òpera també es va representar amb força èxit al Teatro Colón de Buenos Aires. Durant els últims anys de la seva vida, Pedrell no va compondre res més, tot i escriure algunes obres, fins que va morir l'any 1922. Vuitanta anys després de la seva mort, la seva òpera va tornar al Liceu, el 17 i el 19 de febrer de 2002, en versió concert aquesta vegada, i per primer cop, en el català original en què fou escrita.

El tresor dels càtars

Una altra de les llegendes que va sorgir al segle XIX al voltant dels càtars és la del seu famós tresor. Aquesta llegenda té el seu origen en les declaracions inquisitorials que es van dur a terme després de la caiguda, el març de 1244, del castell de Montsegur, l'últim reducte càtar de l'Arieja, la regió del sud de França que limita amb Andorra. Les declaracions inquisitorials posen en relleu que, efectivament, els càtars tenien un tresor amagat a Montsegur.

Què en diuen els testimonis? Un dels inculpats, Arnau Roger de Mirapeis, afirmava en la inquisició que se li va dur a

terme l'abril de 1244 que, quan els càtars sortien del castell de Montsegur per ser entregats a l'Església i al rei, Pere Roger de Mirapeis va retenir al castell Amiel Aicart i el seu company Hug, i de nit, després que la resta de càtars fossin cremats en massa, Pere Roger els va amagar i es van evadir perquè l'Església dels heretges no perdés el seu tresor, que es va amagar al bosc.

Un altre testimoni, Berenguer de Lavelanet, relatava que havia sentit dir a Ramon Monic que Amiel Aicart, Peytavi i dos heretges més s'havien amagat sota terra durant la rendició i que —sense donar-ne més detalls— van aconseguir sortir del castell de Montsegur. Per les declaracions inquisitorials queda palès que hi havia un tresor al castell i que es va extreure abans de la rendició. Ara bé, què amagava aquest tresor?

Un creient càtar, Imbert de Salles, afirmava el març de 1244 que, juntament amb altres càtars, va sortir del castell de Montsegur, d'on van treure l'or, la plata i infinitat de monedes. La descripció d'Imbert és, amb molta probabilitat, la que més s'adequa a la realitat de l'època: el tresor estava constituït per monedes d'or i plata que sufragaven la vida del castell, i potser també per utensilis i altres instruments de valor. Això no és gens estrany, ja que era la caixa que mantenia la vida del castell i dels seus membres, un fet comú en la vida dels castells.

Per altres declaracions sabem que l'extracció del tresor es va dur a terme en dues ocasions: en la primera, pel Nadal de 1243, el tresor fou extret en el curs del setge del castell amb l'objectiu d'amagar-lo en algun lloc a l'exterior, molt probablement en previsió del tràgic final que estava a punt d'arribar; la segona fou durant la nit del 15 al 16 de març, just abans de la rendició del castell, aquesta vegada per recollir-lo del bosc que rodejava el castell i portar-lo a un nou amagatall. Les declaracions no proporcionen gaires indicacions més sobre això.

Per aquesta raó, l'emplaçament del tresor també ha sigut objecte de moltes i diverses especulacions, com la que explica que podia haver quedat reclòs en alguna de les coves o grutes que alberguen les muntanyes del Sabartès, situades al sud del comtat de Foix, unes coves que també servien perquè els fugitius s'amaguessin de les autoritats, com en el cas del grup de tres catalans que falsificaven monedes durant la mateixa època i que van acabar en aquest indret. Malauradament no disposem de més informació al respecte.

De la realitat al mite: Montsegur i Esclarmonda

L'interès pels càtars al segle XIX va portar a la publicació de les primeres obres d'estudi. Una de les més destacades és la del pastor calvinista francès Napoléon Peyrat, *Història dels albigesos*, la primera història dels càtars basada en els documents, malgrat que hi predomina la visió romàntica del discurs liberal que va caracteritzar la política del sud de França d'aquell moment. Al mateix temps, Peyrat va formular, per primera vegada, dos mites que des de llavors han tingut molta força en l'imaginari dels càtars.

El primer és el de la gran Esclarmonda, la sacerdotessa de Montsegur, una construcció que no té cap fonament històric. En aquest cas, Peyrat va fusionar la història d'Esclarmonda de Foix (filla del comte Roger Bernat I de Foix), una gran defensora dels càtars que va morir el 1215 sense tenir cap vincle amb Montsegur, amb una altra Esclarmonda que apareix puntualment en els registres inquisitorials quan va rebre heroïcament el *consolament* a Montsegur, just abans de morir al foc el 1244. Des de llavors, Esclarmonda és l'heroïna càtara, fundadora i protectora de Montsegur, que s'ha idealitzat en una llegenda que, fins i tot, l'arriba a identificar amb el colom

que representa el Paràclit o Esperit Sant. D'aquí sorgí el vincle dels càtars amb aquest ocell, tan característic en algunes representacions pictòriques i escultòriques.

El segon mite que formula és el de Montsegur com la muntanya sagrada dels càtars, amb una complexa estructura de túnels secrets que albergaven el seu tresor, el qual incloïa, a banda de les monedes d'or i pedres precioses, diversos textos místics, malgrat que els registres inquisitorials no en parlen. Aquest fet confereix una aurèola màgica a Montsegur com mai abans l'havia tinguda. A partir de llavors, aquests dos tòpics han dominat una vasta literatura sobre els càtars i, més especialment, sobre Montsegur.

La naturalesa del tresor dels càtars: el Grial

Si l'emplaçament del tresor ha sigut objecte de diverses especulacions, també ho ha sigut la seva naturalesa. Una de les hipòtesis més explotades és la que vincula el tresor dels càtars amb el Sant Grial, el calze del Darrer Sopar, que, segons la tradició, fou emprat per recollir la sang de Crist a la creu. A partir del segle XIX, diversos autors van començar a plantejar la hipòtesi que el tresor dels càtars no era altra cosa que el Grial, i per tant, que el tresor no era material, sinó espiritual, i que albergava tot el misteri que encripta el Grial. Aquest lligam ha creat un nínxol literari que ha traspassat totes les fronteres, malgrat que el Grial representa tots aquells elements de la cristiandat que els càtars refusaven.

Aquesta formulació tampoc es pot entendre sense tenir en consideració la novel·la alemanya del segle XIII *Parzival* (c. 1240), de Wolfram von Eschenbach, en la qual el Grial, custodiat al castell de Montsalvatge, es presenta sota la forma d'una pedra de la major puresa, anomenada *lapis exillis*, la pe-

dra de l'exili en virtut de la qual el fènix pot morir i renéixer de nou. A principis del segle XIX, Claude Fauriel (1772-1844), un professor de literatura estrangera de la Universitat de París, va proposar per primera vegada la idea que la literatura artúrica s'havia originat al sud de França i va suggerir que Montsalvatge, el castell que alberga el Grial en la novel·la de Wolfram, estava localitzat als Pirineus. Això situava l'indret de les aventures del Grial al sud de França, una idea que van esprémer molts altres autors.

Per exemple, anys més tard, l'escriptor francès Joséphin Peladan (1858-1918), autor d'*El secret dels trobadors* (1906), va establir el lligam entre el castell de Montsalvatge i el de Montsegur. L'obra de Peladan va gaudir d'una gran difusió en cercles esotèrics i va motivar una nova interpretació simbòlica i mitològica dels càtars en establir, entre altres coses, la relació d'aquests amb els trobadors i un paral·lelisme entre els templers històrics i l'orde del Grial. Poc després, el prolífic escriptor i poeta francès Maurice Magre (1877-1941), un fervent defensor de la cultura occitana, va continuar aquesta línia quan va establir definitivament el vincle del tresor dels càtars amb el Grial en el seu llibre *Mags i il·luminats* (1930), el qual va gaudir d'una gran difusió, tant en francès com en anglès. Magre va difondre les teories de Peyrat en cercles esotèrics i va defensar la influència de la filosofia hindú i budista en els càtars, al temps que situava definitivament l'acció del Grial a Montsegur.

Aquestes teories van tenir la gran eclosió en la fecunda tasca literària i editora d'un notari de Carcassona, Déodat Roché (1877-1978), fundador dels *Cahiers d'Études Cathares*, una revista que des de 1949 va publicar un gran volum d'articles centrats en l'espiritualitat del catarisme. A partir de llavors, molts autors van desenvolupar aquestes hipòtesis de formes

molt diverses sota una òptica esotèrica i antroposòfica. Un altre escriptor francès, Antonin Gadal (1877-1962), interpretava la doctrina dels càtars com el veritable camí del Sant Grial, és a dir, el camí cap a l'espiritualitat de l'ésser humà, i situava a les coves d'Ussat-Ornolac (Arieja) el lloc on els càtars custodiaven el Grial. La seva privilegiada situació en la Junta de Turisme d'Ussat-Ornolac li va permetre d'explorar tots els racons de la regió, muntar un museu i convertir aquest indret en un dels centres dinamitzadors de la memòria dels càtars. De fet, Gadal havia rebut el mestratge de l'estudiós dels càtars de Tarascó, Adolphe Garrigou (1802-1893), hereu d'una tradició oral de gran importància on culmina la visió espiritual dels càtars custodis del Grial al Sabartès.

A principis de la dècada dels anys trenta va arribar a la regió un jove estudiant alemany, Otto Rahn (1904-1939), interessat a desenvolupar una tesi sobre la relació entre la literatura artúrica del segle XIII (especialment a través de l'obra de Wolfram) i la seva influència en la mentalitat alemanya del segle XX. En aquest cercle, Rahn va poder conèixer de primera mà les llegendes de Montsegur i extreure'n tots els elements necessaris per fornir les seves tesis de mites. Poc després, ja en el marc del nazisme alemany, les seves teories van portar el vincle del Grial i els càtars al punt més àlgid.